

אהיה עמך - שם אהי"ה

השורש ל'אהיה עמך' בשם 'אהיה'

בפסוק ה: לא יתיצב איש לפניך כל ימי חייו כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך.

הלשון "אהיה עמך" מופיעה שלוש פעמים ביחס ליהושע. הראשונה בספר דברים (לא, כג): ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך; השנייה כאן; והשלישית בהמשך הספר (ג, ז): ויאמר ה' אל יהושע היום הזה אהלך גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעו כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך.

בגילוי הסנה יש פרשה מופלאה:

ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהים. ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם.

(שמות ג, יג-יד)

המפרשים האריכו בפירושו של שם, ועיקר הקושי בו הוא משום שהוא אינו מופיע בשום מקום כשמו של הקב"ה. היעלמותו בהמשך אינה מעוררת רק בעיה כיצד לפרשו, אלא היא שאלה בפני עצמה. משה שואל לשמו של ה' והשם הנקב בתשובה לא בא לידי שימוש בתורה בשום מקום, היתכן?

אך המתבונן שם בפרשה יראה כי בתוך הפרשה עצמה נעשה שימוש בתיבת "אהיה", אמנם לא כשם קודש שאינו נמחק, אך רגלים לדבר ששימוש זה רומז לשם הקדוש. וכך נאמר שם, שני פסוקים קודם לכן:

ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלה אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. ויאמר כי אהיה עמך וזה לה האות כי אנכי שלחתיך ברוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה.

(שם, יא-יב)

אם כן, כאשר הקב"ה משיב למשה ששמו "אהיה אשר אהיה", כוונתו להורות על הבטחתו "אהיה עמך" ולומר כי הבטחה זו היא גם סוד שמו. וראה כי לשון 'אהיה' חוזרת גם בהמשך, בתשובת ה' לטענות אחרות שמשה מעלה:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֲדֹנָי לֹא אֵישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרָה אֶל עַבְדֶּךָ כִּי כָבֵד פֶּה וּכְבֹד לְשׁוֹן אֲנִי. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי יְשׁוּם אֵלֶם אוֹ חֲרָשׁ אוֹ פֶקֶח אוֹ עֹר הֲלֹא אֲנִי ה'. וְעַתָּה לֹה וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם פִּיהָ וְהוֹרִיתִיהָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר.

וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח. וַיַּחַר אַף ה' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֹץ אַחֲרֶיךָ הַלֹּוי יִדְעָתִי כִּי דָבָר יִדְבֹר הוּא וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לִקְרֹאתָהּ וְרָאָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ. וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו וְשָׁמַתְּ אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם פִּיהָ וְעִם פִּיהָ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן.

(שם ד, י-טז)

כלומר ביסוד שליחות משה נמצאת ההבטחה שה' יהיה עימו. הבטחה זו נשנית שלוש פעמים: 'אהיה עמך', 'אהיה עם פיך' ו'אהיה עם פיך ועם פיהו', ובמרכז ההבטחות אומר ה' למשה ששמו הוא "אהיה אשר אהיה" ושיאמר לבני ישראל "אהיה שלחני עליכם". המשמעות היא שהנהגה זו של "אהיה עמך" היא שמו של ה', ואותה עליו למסור לעם ישראל.

אם כן, כל הפעמים שנזכרה הנהגה זו של "אהיה עמך" לאורך תולדות עם ישראל - שורשה הוא בשם "אהיה" שהתגלה למשה. וכאן ביהושע, כאשר אנו מוצאים שלוש פעמים את ההבטחה 'אהיה עמך', הרי זה מימוש ההבטחה למשה "אהיה אשר אהיה", שפירושה שהנהגת "אהיה עמך" תוסיף ותתמיד בעם ישראל לדורי דורות¹.

שם "אהיה" חוזר ומאיר בתקופת השופטים, כאשר נאמר אצל גדעון: וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהָכִיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד (שופטים ו, טז). אצל גדעון דווקא, משום שהוא תוהה: בִּי אֲדֹנָי יִישׁ ה' עֲמָנוּ וְלָמָּה מִצָּאֲנוּ כָל זֹאת וְאֵיהָ כָּל נַפְלֵאָתֵינוּ אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְיָן (שם יג). כנגד שאלתו 'ויש' ה' עמנו' משיב לו ה' בלשון 'אהיה עמך', הרומזת להבטחה הנצחית: 'אהיה אשר אהיה', אשר ממנה הביטחון שמי שהעלם ממצרים לא ינטשם בכף מדין.

הבטחה זו מלווה אותם עד לתכלית המנוחה והנחלה. לכן אנו מוצאים אותה בפרשה שבה דוד מבקש לבנות בית לה':

1 ומעניין הדבר שתיבת 'אהיה' מופיעה בתורה כמעט אך ורק מפי ה'.

לֹה וְאַמְרִית אֶל עַבְדִּי אֵל דָּוִד כֹּה אָמַר ה' הָאֵתָה תִּבְנֶה לִּי בַּיִת לְשִׁבְתִּי. כִּי לֹא יִשְׁבְּתִי
בְּבֵית לַמִּיּוֹם הָעֹלָמִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמְצָרִים וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאַהֲיָה מִתְהַלֵּךְ בְּאֶהֱלִי
וּבְמִשְׁכָּנִי... וְעַתָּה כֹּה תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר ה' צָבָאוֹת אֲנִי לִקְחָתִיָּה מִן
הַנָּהָה מֵאַחֲרֵי הַצֹּאֵן לְהִיּוֹת נֶגִיד עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל. וְאַהֲיָה עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלַכְתָּ
וְאַכְרַתָּה אֶת כָּל אִיְבֹיָה מִפְּנֵיָה וְעָשִׂיתִי לָךְ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בְּאַרְצָךְ.
וְשִׁמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיו וְשָׁכֵן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא יִסִּיפוּ בְנֵי
עוֹלָה לְעִנּוּתוֹ כְּאֲשֶׁר בְּרָאשׁוֹנָה. וְלִמֶּנּוּ הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שְׁפָטִים עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְהִנֵּיחָתִי לָךְ מִכָּל אִיְבֹיָה וְהִגִּיד לָךְ ה' כִּי בַּיִת יַעֲשֶׂה לָךְ ה'. כִּי יִמְלֹאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ
אֶת אֲבֹתֶיךָ וְהִקִּימְתִּי אֶת זִרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּנִּי וְהִכִּינִתִּי אֶת מַמְלַכְתּוֹ.
הוּא יִבְנֶה בַּיִת לְשִׁמְתִּי וְכִנֵּיתִי אֶת כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד עוֹלָם. אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לֵאב וְהוּא
יִהְיֶה לִּי לֵבָן וְגו'.

מבלי להיכנס לפרטי הפרשה שם, ה' אומר לדוד שהתקיימה בו ההבטחה "אהיה עמך"
והיא עתידה להגן גם על בנו שלמה.

משמעות ההבטחה 'אהיה עמך'

יש כאן עומק נפלא. באופן פשוט, אדם יכול לחשוב בשני אופנים מנוגדים על היחס בין
המעשה האלוקי למעשה האנושי. בקצה האחד הוא יכול לטעות שהקב"ה עושה הכול
והוא לא עושה כולם ועל כן לא מוטל עליו לפעול מאומה. ובקצה שכנגד הוא עשוי
לשגות ולחשוב שהכול תלוי בו ובפעולתו.

כשהקב"ה אומר למשה 'אהיה עמך', נסללת דרך אחרת. האדם פועל ועושה אך
כל עשייתו היא משום שיש גדול עומד על גביו שעושה עמו. כשמשה מתיירא מגודל
האחריות ואומר: מי אֶנֶכִּי כִּי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲה וְכִי אֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם, משיב לו
ה' כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ. אין זו אחריותך הבלעדית, אלא גם אני כביכול הולך עמך ומדבר עמך.
לשותפות זו יש פנים רבות. לעתים ה' נלחם להם והם רק צריכים להחריש ולבטוח
בו, ולעתים שעם ישראל נדרש להילחם כביכול לבדו בלי שום התערבות שמיימית.
אך בשני המקרים ה' עימם, ורק צורת השותפות משתנה בהתאם לדרגתם. עניין זה
ילווה אותנו לכל אורך ספר יהושע. הוא נפתח בהזכרת ההנהגה 'אהיה עימך', ולכל
אורכו נמצא אופנים שונים של שותפות בין ה' לישראל. פעמים שהוא מסייע להם יותר
ופעמים שפחות, כשהמגמה היא להעביר את האחריות על תיקון העולם לידיהם.

משמעות נוספת ב'אהיה עמך' היא, שהקב"ה מצטרף למעשי האדם, אף אם הוא
כשלעצמו היה פועל אחרת. בהמשך ספר יהושע נראה כי החרם על יריחו הוטל מדעתו

של יהושע, ובחז"ל מבואר כי הוא לא נהג כהוגן בהטלת חרם², וכך גם מדויק בפשט הכתוב, כפי שנרחיב לקמן. ולמרות זאת, הקב"ה מקבל את החרם ומעניש אותם על המעילה בו. לפי שבמתן האחריות לאדם כלולה גם מסירת המציאות לידי, והקב"ה בענוותנותו מקבל את דרכו של האדם והולך עימו בדרך שרוצה לילך, בבחינת 'חנוך לנער על פי דרכו'.

אהיה עמך בנביאים אחרונים ובאבות

בנביאים אחרונים שוב איננו מוצאים לשון זו של "אהיה עמך" כצורתה אלא היא מתחלפת לצורת רבים, כגון וְאֶנֶכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לאלהים. כאן נבין חלק מן הדוגמאות:

- אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִכּוּר הַבְּרָזִל לֵאמֹר שְׁמַעוּ בְּקוֹלִי וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם כְּכֹל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אֶתְכֶם וְהִייתֶם לִי לְעָם וְאֶנֶכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לאלהים. (ירמיהו יא, ד)
- וְנִתַּתִּי לָהֶם לֵב לְדַעַת אֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֶנֶכִּי אֶהְיֶה לָהֶם לאלהים כִּי יֵשְׁבוּ אֵלַי בְּכָל לְבָבָם. (ירמיהו כד, ז)
- וְהִייתֶם לִי לְעָם וְאֶנֶכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לאלהים. (ירמיהו ל, כב)
- לְמַעַן בַּחֲקֹתִי יֵלְכוּ וְאֵת מִשְׁפָּטִי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לאלהים. (יחזקאל יא, כ)
- לְמַעַן לֹא יִתְעוּ עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לאלהים נֶאֱמַר אֲדֹנֵי יְהוָה. (יחזקאל יד, יא)
- וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עָמִי כִּי אֲתָם לֹא עָמִי וְאֶנֶכִּי לֹא אֶהְיֶה לָכֶם. (הושע א, ט)
- אֶהְיֶה כְּטָל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשַׁנָּה וְיִהְיֶה שֶׁשְׁשִׁי פֶלֶכְנָן. (הושע יד, ו)
- וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם נֶאֱמַר יְהוָה חֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ. (זכריה ב, ט)
- וְהִבֵּאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַּיִם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לאלהים בְּאֵמַת וּבְצִדְקָה. (זכריה ח, ח)

הואיל ותקופת המלכים הסתיימה, אין ההבטחה פונה עוד אל מנהיגי העם אלא היא מופנית אל העם כולו³.

2 סנהדרין מד, א: "אתה גרמת להם".

3 וכעין זה מצאנו בדברי יעקב אל יוסף: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הִנֵּה אֲנִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֹתָם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם (בראשית מח, כא).

ודע כי המקור הראשון להבטחת 'אהיה עמך' הוא בהתגלות ה' לאבות. ליצחק נאמר: גור בארץ הזאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֹךְ וּלְזָרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצַת הָאֵל וְהִקְמֹתִי אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ (בראשית כו, ג); וליעקב נאמר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלֶדְתְּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ (בראשית לא, ג).

האם גם אצל אברהם? בעל הטורים מחדש שכן. על הפסוק בספר שמות הוא אומר:

אהיה. ג' פעמים אהיה כנגד ג' אבות והם אברהם יצחק ויעקב. אברהם, והיה ברכה. יצחק, גור בארץ הזאת ואהיה עמך. יעקב, שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך.

אולם נראה ש'והיה ברכה' אינו זהה ל'אהיה עמך' אלא הוא תמונת המראה שלו. אברהם מקבל הבטחה שהוא עצמו יהיה מקור של ברכה, כמו ה'. וממנו והלאה באה ההבטחה לבנים ולבני הבנים שגם עימם יהיה הקב"ה בזכות ההבטחה לאברהם.

פרויקט כתיבת שיעורי הנביאים
בהשתדלות ידידנו היקר, צורבא מרבנן

הרה"ח ר' **יואל לפקוביץ** שליט"א

רב פעלים לתורה ולתעודה
מעמודי התווך ומיוזמיה של החבורה
המתכנסת מדי שבוע ללימוד נ"ך

זכות התורה תעמוד לו ולכל בני ביתו
לאורך ימים ושנות חיים
ויזכה לראות בנים ובני בנים
עוסקים בתורה ובמצוות

לתגובות הערות,
ולהצטרפות לרשימת תפוצה לקבלת העלון
ומאמרים שבועיים:
shiurimholzman@gmail.com
052-761-5923

נערך על ידי: הרב דב קינרייך
עיצוב ועימוד: ארי' יארמיש